

Lucija Stepančič

**Andrej Detela, Sašo Dolenc, Tomaž Jurca,
Bogoslav Kalaš, Janez Strnad, Marko Uršič:
*Razprave o Leonardu.***

Ljubljana: Studia humanitatis, 2005.

Je drobna knjižica, ki je izšla skupaj z Leonardovim *Traktatom o slikarstvu*, še najmanj, kar dolgujemo velikemu geniju? Ali pa je še najmanj, kar bi si morali znati od njega vzeti? Zares, od velike razstave v Narodnem muzeju je preteklo že kar nekaj vode in pregovor, da po sedmih letih pride vse prav, bo tako spet prišel do veljave. Leonardo je pač Mojster, ki se ga nikoli ne naveličamo. "Oko je okno človeškega telesa, skozi katero duša opazuje lepote sveta in uživa v njih; zaradi njega se duša pomiri s temnico človeškega telesa in bi brez njega bila temnica zanjo mučenje," v renesančnem duhu pripoveduje prvi med slikarji.

V zborniku, ki je zasnovan tako informativno kot tudi esejistično, je v prvi vrsti poskrbljeno, da si bralec osveži spomin na vse dosežke slovitega genija. Ki jih seveda ni malo, pa še tako raznovrstni so, da je bilo treba na pomoč poklicati strokovnjake z različnih področij. O popolnosti videnja, predvsem pa o nostalgiji po izgubljeni leonardovski celovitosti piše Marko Uršič. Prispevek Saša Dolenca ocenjuje Leonardovo vlogo pri prelomu med klasično in moderno znanostjo. Dosežke in raziskave s posameznih področij, od hidravlike do geometrije, nadrobno opisuje Janez Strnad, Andrej Detela pa se pogloblja v duhovno ozračje, ki je omogočilo tako izjemen razvoj posameznika (oziroma ga danes ne omogoča več). *Traktat o slikarstvu* predstavi Bogoslav Kalaš, ki Leonardov umetniški domet raziskuje z vidika slikarja praktika. Nazadnje pa nam Tomaž Jurca razkrije še usodo rokopisov, ki so stoletja blodili po svetu od Poncija do Pilata oziroma od Francesca Melzija do Billa Gatesa.

Je mogoče v vsem raznolikem Leonardovem ustvarjanju razpoznati prepričljiv in dovolj intriganten lajtmotiv? Prispevki v *Razpravah* razkrivajo pomenljiv najmanjši skupni imenovalc, ki ga lahko prepoznamo

v nasprotju med mimetičnim (videnim, samostojno opaženim) in konceptualnim (naučenim, tradicionalnim). Nasprotje, ki smo ga vajeni opazovati v kontekstu likovne umetnosti, pa ima globlje korenine, saj gre za dve različni videnji sveta, za razcep, ki je v osnovi spremenil tudi znanstveno paradigmo. Janez Strnad opozarja, da Leonardova znanstvena metoda temelji na "ostrini opazovanja", ki pušča daleč za sabo do takrat veljavno tradicijo in navajanje avtoritet, vnaprej izdelane koncepte. Razlika je torej očitna. Sašo Dolenc preskok imenuje "Leonardov kopernikanski obrat", in ga predstavi kot pravo revolucijo v znanosti.

Vseeno pa bi bilo dobro še enkrat pretresti pomen besede mimesis. Je to res le brezdušno, mehansko posnemanje, kopiranje narave, ali pa obstaja še kak skrit, obetavnejši vidik, ki ga moderna teorija sebi v škodo že ves čas zanemarija? Navdušenje Marka Uršiča nad "čutno metafiziko" razločno kaže prav v to smer, pri čemer pa se ozkogledna, nenaklonjena Platonova definicija nadgrajuje s širšim renesančnim, novoplatonističnim zamahom, do izraza pride seveda tudi moč povsem osebnega navdiha. "Leonardova optika svetlobe in sence je oboje, fizična in metafizična ... Mar ni čudovito vidčevo oko, ki razlikuje med temnim in svetlim dežjem, med svetlobo in temo zraka ...? Kdo dandanes še vidi vse fine odtenke narave, ki jih je videl Leonardo?" Bogoslav Kalaš pa opozarja, da mimesis ni samoumeven niti v najbolj vsakdanjem ateljejskem delu, saj tudi na videz neproblematična naturalistična upodobitev zajema kopico skrivnih prijemov in znanj, ki so daleč od tega, da bi bili banalni. Mimetično načelo je danes iz umetnosti domala izginilo in morda se lahko celo nekoliko pozabavamo z vprašanjem, ali so sodobni brezkompromisni privrženci čistega, nemimetičnega *arta* pač daljni potomci nekdanjih ikonoklastov, morda celo samega Savonarole, ki je znal tako gromko obsojati ničevost upodabljanja? "V nezavednem artista in njegovega kulturnega kroga odmeva mogočen glas: 'Ne delaj si rezane podobe in ničesar, kar bi imelo obliko tega, kar je zgoraj na nebu, spodaj na zemlji ali v vodah pod zemljo!' Zato umetniški izdelek praviloma ni končni cilj artistove kreacije."

Zakaj (nam) potem Leonardo vendarle še vedno toliko pomeni? Seveda nočem namigovati na rumene limonade, ki se ne naveličajo ugibati, ali je bila Mona Liza morda moški, niti na prenapihnjeno famoznost *Da Vincijeve šifre*, čeprav je ljudski glas, ki si genija lasti s skoraj enako zavzetostjo, tudi svojevrsten pokazatelj. Če ga ne bi bilo, bi si ga verjetno morali izmisliti, saj vanj očitno prav vsak pripadnik zahodne civilizacije projicira smisel za veličino po svoji meri. Pa ne gre le za zgodbo o uspehu fanta brez formalne izobrazbe, ki si je znanje iskal povsem samostojno, ki je namesto frustracije z Aristotelom raje sledil Arhimedu

in Arabcem. Na delu je namreč nekaj veliko skrivnostnejšega, izjemna osebna karizma, pri kateri je povsem drugotno celo osupljivo dejstvo, da *omo senza lettere* postane kanonizirani in vsega občudovanja vredni *omo univerzale*. Lahko se nasmehnemo ob dejstvu, da so vsi, z Vasarijem na čelu, opevali žlahtnost, celo božanskost njegovega duha, čeprav so morali že največji občudovalci priznati, da je bila njegova inteligenca bolj praktična, inženirska, po tedanjem naziranju torej nižje vrste. Še veliko privlačnejša pa je misel, da je vse, kar so drugi znanstveniki dosegli s trdim delom, Leonardo dosegel s fantaziranjem. Tako smo dobili domala mitskega junaka, osebnost, ki kot v sanjah spreminja znanstvene in umetniške paradigme – in to v osnovi.

Se v *Razpravah* torej preveč poučuje in premalo razpravlja? Ne, pač pa se v zborniku izoblikuje drug vidik Leonardove osebnosti, do izraza pride nezvezdniški eksperimentator, predan le svojemu delu in strastni radovednosti, sladokusec znanja in hedonist opazovanja, samotni zanesenjak. In kar je najpomembnejše, zanesenjaštvo je kar nekam nalezljivo, na mnogih mestih je to branje, ki ustavlja čas in nas prestavlja v obnebjne genialnosti. Začuda prav zato, ker pisci prispevkov ne poskušajo kaj preveč briljirati s polemično naravnostjo, pač pa resnično nesebično in s posebno predanostjo izrisujejo portret misleca, ki jim je očitno pri srcu.

Leonardova slava še zdaleč ni ogrožena in je na dobri poti, da postane večna, drugo vprašanje pa je, kaj od tega smo sposobni dojeti in sprejeti tu in zdaj. Medtem ko umetniki in filozofi hrepenijo po izgubljeni celovitosti, širini in predvsem svobodi, pa znanstveniki marsikaj tudi obžalujejo. Če že kaj, potem je mogoče obžalovati (ne pa očitati) predvsem pomanjkanje izrazoslovja, ki bi preciziralo njegova iskanja in jih pognalo še dlje, morda prav do uresničenja marsikatere zamisli. Andrej Detela, ki si prizadeva za holistično vrednotenje Leonardove zapuščine, pa se raje vpraša po vzrokih razširjenega mnenja, da univerzalni geniji spričo neizogibne specializacije danes niso več možni. "S takšnim mišljenjem se je težko povsem strinjati, kajti količina znanja je nekaj povsem drugega kot sposobnost intuitivnega zrenja, ki presega utečene vzorce razmišljanja. V vsaki dobi je možen kakovostni prehod (kvantni skok) v nekaj povsem novega, v izvorno odprtost, in če se tej možnosti odpovemo, smo izgubili tisto najdragocenejše, bistvo človeške duše." Izgovora, da ne moremo postati velikani duha, torej ni več, vseeno pa si velja prej ogledati najmogočnejšo oviro: Andrej Detela jo vidi v zatajevanju ženske, intuitivne komponente, celovite modrosti, ki je postala sumljiva prav v Leonardovem času in ki je v stoletjih, ki so sledila, doživljala udarec za udarcem pod krinko boja proti čarovništvu.

Naj ob koncu priporočim v branje še prevod *Traktata o slikarstvu*, ki je pri Studia humanitatis izšel seveda skupaj z *Razpravami* (ali pa *Razprave* skupaj z njim). Za pokušino bo na tem mestu moral zadoščati odlomek, morda prav tisti, v katerem opisuje nov način razmišljanja, “ki se zdi neznan in skorajda vreden smeha, a je zelo uporaben za spodbujanje uma k raznim iznajdbam. In ta je, da gledaš nekatere zidove, zamazane z različnimi madeži, ali kamenje različne sestave. Če si moraš zamisliti neki kraj, boš lahko v tem videl podobe različnih pokrajin, okrašenih z gorami, rekami, kamenjem, drevjem, velikimi ravnici, dolinami in hribi raznih oblik; videl boš lahko tudi razne bitke in urne gibe nenavadnih figur, izraze obrazov in izgled oblačil ter neskončno stvari, ki jih boš lahko zbral v celostno in dobro obliko. S takimi zidovi in mešanicami je tako kakor z bitjem zvonov, v njihovih udarcih boš našel vsako ime in besedo, ki si jo zamisliš.” Kakor koli, lepote in skrivnostnosti bo tu na pretek, inspiracija pa, kot se zdi, na mnogih mestih prerašča slikarski praktikum. Veliko bolj kot za priročnik gre za nepretrgano meditacijo, za izraz ustvarjalnega življenja, ki zdaleč presega cehovsko pripadnost. Pri vsem tem pa je mogoče podoživeti še privlačno ozračje klasičnega ateljeja s štafelaji, tinkturami, draperijami in seveda modeli ter sugestivnost neskončno navdihnjenega opazovalca narave, ki z ganljivo pozornostjo razpravlja o svetlobi in senci, o barvi inkarnata, o odtenkih dima in vode, zraka in neba, o zapeljivo osenčenih ličnicah lepotic in bojevitih pozah junakov. Saj manjka le še to, da bi nam Leonardo sam zabrenkal na lutnjo in zraven malce zapel – kar je menda tudi prav imenitno obvladal. Seveda pa je to edini vidik njegove odličnosti, ki je v resnici za vedno izgubljen.